

GERARD KUCHARSKI – POZNAŃ

KOŚCIELNE USTAWODAWSTWO ANTYHERETYCKIE I DZIAŁALNOŚĆ INKWIZYCYJNA W ŚWIEŁLE BULLI MARCINA V Z 22 LUTEGO 1418 ROKU

Geneza średniowiecznego prawodawstwa antyheretyckiego sięga czasów pierwszych cesarzy chrześcijańskich i wywodzi się z religijnych konstytucji tychże władców. W okresie schyłkowym cesarstwa rzymskiego została wypracowana zasada ścisłej współpracy władz kościelnych i świeckich w walce z herezją i innowiercami. Stworzony w tym celu zbiór praw przeciwko heretykom wydany za rządów cesarza Teodozjusza, rozszerzony następnie przez Justyniana, szczegółowo precyzował normy postępowania aparatu państwowego wobec innowierców, stwarzając w ten sposób gotowe schematy dla antyheretyckiego ustawodawstwa w średniowieczu¹. Prawodawcy wieków średnich, zarówno kościelni, jak i świeccy, przejęli z niego definicję i klasyfikację prawną herezji oraz egzekutywę kar². Średniowieczna inkwizycja³, jako instytucja kościelna mająca na celu tępienie herezji, prawnie zagwarantowana została dopiero na synodzie w Weronie w 1184 r.⁴ Od tego czasu działalność inkwizycyjna nabrała

¹ A. Dębiniński, *Ustawodawstwo karne rzymskich cesarzy chrześcijańskich w sprawach religijnych*, Lublin 1990, s. 59-71; Zob. G. Rysz, *Inkwizycja*, Kraków 1996, s. 13-38.

² I. Grabowski, *Postępowanie inkwizycyjne przeciw heretykom w średniowieczu*, Warszawa 1937, s. 4-5; R.I. Moore, *The Origins of European Dissent*, London 1977, s. 3-6. Zob. też: W. Łaszewski, *Herezja w średniowieczu*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 6, Lublin 1995, kol. 752; *Encyklopedia herezji i heretyków*, oprac. Ch. S. Clifton, Poznań 1996, s. 87, 96-101.

³ Termin „inkwizycja” zyskał nowe znaczenie na początku XIII w., kiedy zaczęto się nim posługiwać na określenie nowej formy postępowania sądowego, stworzonej przez Innocentego III, które zezwalało na poszukiwanie *ex officio* osób podejrzanych o herezję. H.C. Lea, *A History of the Inquisition in the Middle Ages*, New York 1988, vol. 1, s. 360; E. Peters, *Inquisition*, Berkeley-Los Angeles 1989, s. 11-39, 67-71. *Encyklopedia herezji*, s. 96-101. Zob. też P. Krass, *Husyci w piętnastowiecznej Polsce*, Lublin 1998, s. 243-310; tenże, *Inkwizycja papieska w walce z husytyzmem na ziemiach polskich*, w: *Polskie echa husytyzmu*, Warszawa 1999, s. 88-115.

⁴ *Corpus iuris canonici*, ed. E. Friedberg, t. 2, Leipzig 1879, s. 780-783; M. Banaszak, *Historia Kościoła katolickiego*, t. 2, Warszawa 1987, s. 167-168; por. *Religious Dissent in the Middle Ages*, ed. J.B. Russell, New York-Toronto 1971, s. 133-135.

właściwego rozpędu, bowiem kolejni papieże umiejętnie rozszerzali prawa regulujące jej poczynania z innowiercami⁵.

Celem niniejszej pracy jest przybliżenie procesu ustawodawstwa antyheretyckiego na Soborze w Konstancji i związanego z nim antyhusyckiego prawodawstwa Kościoła polskiego. Punktem odniesienia będzie skierowana do arcybiskupów Salzburga, Gniezna i Pragi oraz podległym im biskupom i inkwizytorom, bulla Marcina V z 22 lutego 1418 r., w której potępiono poglądy Jana Wiktora, Jana Husa i Hieronima z Pragi i nawoływano do walki z ich zwolennikami⁶. Na podstawie tego dokumentu postaramy się zaprezentować wszystkie czynności zmierzające do zlikwidowania herezji, a więc cały proces inkwizycyjny.

Wiek XV przynosi rozwój masowych ruchów heretyckich. Jednym z największych był czeski heterodoksyjny ruch husycki, którego doktryna szybko przenikała do sąsiednich krajów, stawiając tym samym nowe zadania przed instytucjami kościelnymi odpowiedzialnymi za obronę wiary. Naprzeciw tym zjawiskom wyszedł Sobór w Konstancji, który potwierdzając wcześniejsze regulacje prawne, nałożył obowiązek walki z husytami i innymi heretykami na biskupów, archidiaconów oraz inkwizytorów papieskich. Polskie ustawodawstwo kościelne przyjęło antyheretyckie prawa wypracowane w Europie Zachodniej. Spowodowane było to tym, iż piętnastowiecznemu duchowieństwu polskiemu brakowało wcześniejszych doświadczeń w walce z herezją, bowiem czternastowieczna Polska, wolna od ruchów heretyckich, nie stała się terenem aktywniejszej działalności inkwizycji kościelnej⁷.

Decydujące znaczenie mające wpływ na postawę piętnastowiecznego duchowieństwa polskiego wobec herezji, zwłaszcza husytyzmu, miał Sobór w Konstancji (1414-1418), w którym wzięła udział liczna delegacja polska na czele z arcybiskupem gnieźnieńskim Mikołajem Trąbą⁸. Polscy wysłannicy do Konstancji zaaprobowali soborowe decyzje w sprawie Jana Husa i jego

⁵ I. Grabowski, *Postępowanie inkwizycyjne*, s. 5-12; *Religious Dissent*, s. 126; G. Testas, J. Testas, *Inkwizycja*, tłum. M. Kapeliński, Warszawa 1994, s. 36-38; Ryszard, *Inkwizycja*, s. 60-78; M. Lambert, *Medieval Heresy. Popular Movement from the Gregorian Reform to the Reformation*, Oxford-Cambridge 1992, s. 96-102; *Constitutio de officio inquisitionis exercendo per dioecanos et inquisitores, Clementinarum*, Lib. 5, Tit. 3: *De haereticis*, cap. 1, w: *Corpus iuris canonici*, ed. E. Friedberg, t. 1, Leipzig 1879, s. 1181-1182.

⁶ Oryginał tego dokument znajduje się w Muzeum Narodowym w Krakowie, Biblioteka Czartoryskich, sygn. perg. nr 325. Tekst bulli dotychczas nie został wydany drukiem, dlatego postanowiono go zamieścić w aneksie na końcu niniejszej pracy.

⁷ Zob. K. Dobrowolski, *Pierwsze sekty religijne w Polsce*, Kraków 1925, s. 18-20; W. Soboda, *Początki herezji na ziemiach polskich*, w: *Europa - Słowiańszczyzna - Polska*, Poznań 1970, s. 385-396; J. Wyrzyski, *Z dziejów waldensów w Polsce średniowiecznej*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, nr 469 (1977) „Prace Historyczne”, z. 56, s. 39-45.

⁸ Zob. A. Prochaska, *Sobór w Konstancji*, Kraków 1996, s. 81-88.

poglądów⁹. Końcowym efektem tego, było wystosowanie w Konstancji przez nowo wybranego papieża Marcina V bulli 22 lutego 1418 r., skierowanej do arcybiskupów Salzburga, Gniezna i Pragi, zalecającej tymże i podległym im biskupom czynne ściganie i surowe karanie wszystkich wyznawców i zwolenników herezji Jana Wiklifa z Anglii, Jana Husa z Czech i Hieronima z Pragi, i to zarówno duchownych, jak i osoby świeckie. Do zadania tego poszczególni biskupi wyznaczyć mieli specjalnych inkwizytorów bezpośrednio im podległych¹⁰. Czy jednak papieskie rozporządzenie zostało zaraz po wystosowaniu wdrożone w życie? Otóż najwyraźniej tak się nie stało. Świadczyć może o tym fakt, iż w dwa lata później Marcin V ponowił swoje wezwanie w odrębnej bulli z 18 maja 1420 r., adresowanej tym razem tylko do arcybiskupa gnieźnieńskiego, Mikołaja Trąby i jego sufraganów¹¹. Pomimo, iż zagadnieniem walki z herezją, zwłaszcza husytyzmem, kompleksowo zajął się zwołany na początku 1420 r. przez arcybiskupa Mikołaja Trąbę synod wieluński, którego głównym celem było opracowanie nowej kodyfikacji prawa kościelnego dla archidiecezji gnieźnieńskiej, to jednak jego przedłużające się prace, przeniesione 15 września 1420 r. do Kalisza¹², na razie nie przyniosły wymiernych rezultatów w faktycznym tępieniu herezji¹³. Wskazują na to wystosowane w 1422 r. przez

⁹ G. L i c h o ņ c z a k, *Wojciech Jastrzębiec wobec ruchu husyckiego*, „Kwartalnik Historyczny”, 99 (1992) z. 3, s. 30-31; G. L i c h o ņ c z a k - N u r e k, *Wojciech herbu Jastrzębiec arcybiskup i mąż stanu (ok. 1362-1436)*, Kraków 1996, s. 106-108. Zob. W. I w a ņ c z a k, *Polskie badania nad wpływami husyckimi w Polsce*, w: *Polskie echa husytyzmu*, s. 20-31; por. J. K r z y ż a n i a k o w a, *Stanowisko polskiej elity intelektualnej wobec Jana Husa i husytyzmu do roku 1420*, w: tamże, s. 32-61.

¹⁰ Zob. niżej aneks.

¹¹ *Kodeks dyplomatyczny katedry św. Wacława w Krakowie* (dalej KDKK), wyd. F. P i e k o s i ņ s k i, t. 2, Kraków 1883, nr 593. Zob. L i c h o ņ c z a k - N u r e k, *Wojciech herbu Jastrzębiec arcybiskup*, s. 106; A. P r o c h a s k a, *Czasy husyckie*, Kraków 1998, s. 74.

¹² W drugiej fazie synodu odbywającego się już w Kaliszu uczestniczyło mniejsze, choć bardziej kompetentne grono, a mianowicie: bp krakowski – Wojciech Jastrzębiec, bp płocki – Jakub Kurdwanowski, bp poznański – Andrzej Łaskarzowiec, bp wileński – Mikołaj Gorzkowski, pełnomocnicy biskupa wrocławskiego i lubuskiego, a także profesorowie krakowscy: Mikołaj Kicki, archidiakon gnieźnieński, Piotr Wolfram, Władysław Oporowski, Stanisław ze Skarbimierza, Stefan Pale, pełniący funkcję archidiacona kaliskiego, Mikołaj Pejser oraz Klemens, opat Mogiły. *Statuty wieluńsko-kaliskie Mikołaja Trąby z 1420 roku*, wyd. i oprac. J. F i j a ł e k, A. V e t u l a n i, Kraków 1915-1951, s. 120; por. I. S u b e r a, *Synody prowincjonalne arcybiskupów gnieźnieńskich. Wybór tekstów ze zbioru Jana Wężyka z roku 1761*, Warszawa 1981, s. 70-71; *Ruch husycki w Polsce. Wybór tekstów źródłowych (do r. 1454)*, oprac. R. H e c k, E. M a l e c z y ņ s k a, Wrocław 1953, nr 44; G. L i c h o ņ c z a k - N u r e k, *Wojciech herbu Jastrzębiec arcybiskup*, s. 106-109; P r o c h a s k a, *Czasy husyckie*, s. 73-74; J. D r a b i n a, *Episkopat polski wobec husytyzmu*, w: *Polskie echa husytyzmu*, s. 64.

¹³ Opracowany na synodzie program zwalczania herezji w formie tzw. *De hereticis i Remedia contra hereticos* w głównej mierze był autorstwa arcybiskupa Mikołaja Trąby i biskupa poznańskiego, Andrzeja Łaskarza. *Statuty wieluńsko-kaliskie Mikołaja Trąby*, s. 94-96; Zob. T. S i l n i c k i, *Arcybiskup Mikołaj Trąba*, Warszawa 1954, s. 126-127, 189; J. N o w a c k i, *Dzieje archidiecezji*

Marcina V kolejne apele do władz kościoła polskiego w celu zwalczania herezji. Pierwszy z kwietnia tego roku, skierowany był do biskupa Wojciecha Jastrzębca, w którym papież nakazywał jemu i polskiej hierarchii kościelnej energiczne działania *pro defensione fidei catholice*, zalecając równocześnie, by pozostawał w tej sprawie w kontakcie z legatem papieskim kardynałem Brandą, wysłannikiem Stolicy Apostolskiej do Polski, Czech i Niemiec¹⁴. W drugim liście z sierpnia 1422 r. zaadresowanym do arcybiskupa Mikołaja Trąby, Marcin V apelował, aby z pomocą biskupa poznańskiego, Andrzeja Łaskarza przeprowadził wizytację Królestwa Polskiego w celu poszukiwania herezyków i nawracania ich na wiarę Kościoła¹⁵. Trzecia bulla papieska wystawiona na żądanie kardynała Brandy w listopadzie 1422 r. udzielała arcybiskupowi gnieźnieńskiemu i biskupom: płockiemu, poznańskiemu i krakowskiemu nadzwyczajnej władzy absolwowania herezyków (*pro reducendis hereticis in regno Poloniae*)¹⁶. Miało to ułatwić powrót przynajmniej części zwolenników haseł husyckich na łono Kościoła katolickiego i w ten sposób osłabić siłę oddziaływania ruchu. Głównym więc motywem wystosowania przez Marcina V tych apeli do najwyższej hierarchii kościelnej Polski było pobudzenie jej do efektywnego zwalczania wszelkich herezji wśród podległego im społeczeństwa.

Jak można sądzić uchwalone na synodzie wieluńsko-kaliskim artykuły odnośnie walki z herezją tj.: artykuł czwarty *De haereticis* i artykuł piąty *Remedia contra haereticos* oparto na dekretach Soboru w Konstancji, a także na bulli z 22 lutego 1418 r. Oba artykuły poprzedzono bowiem informacjami zakazującymi głoszenia dwóch podstawowych postulatów husyckich: nieważności sakramentów sprawowanych przez kapłana w stanie grzechu śmiertelnego oraz udzielania Komunii pod dwiema postaciami. Zgodnie z postanowieniami Soboru zdolność do sprawowania sakramentów zasadzała się na samej godności urzędu kapłańskiego, a nie na osobistych cnotach duchownego. Wszyscy ci, którzy głosili, że kapłan w stanie grzechu śmiertelnego nie powinien sprawować sakramentu Eucharystii ani udzielać wiernym rozgrzeszenia, mieli być uznani za

poznańskiej, t. 2, Poznań 1964, s. 80-81; M. F r o n t c z y k, *Andrzej Łaskarz, biskup poznański*, „Nasza Przeszłość”, 30 (1969) s. 153; J. K r z y ż a n i a k o w a, *Koncyliaryści, herezycy i schizmatycy w państwie pierwszych Jagiellonów*, Kraków 1989, s. 32; K r a s, *Husycki*, s. 212-213.

¹⁴ *Codex epistolaris saeculi decimi quinti* (dalej CES), wyd. A. S o k o ł o w s k i, J. S z u j s k i, A. L e w i c k i, t. 2, w: *Monumenta Medii Aevi Historica* (dalej MMAH), t. 12, Kraków 1894, nr 109; *Ruch husycki w Polsce*, nr 56; L i c h o Ń c z a k - N u r e k, *Wojciech herbu Jastrzębiec arcybiskup*, s. 108.

¹⁵ *Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae Gentiumque finitimarum illustrantia* (dalej VMPLG), ed. A. T h e i n e r, t. 2, Roma 1861, nr 31: „committimus et mandamus, ut per tuam diocesim et totum Poloniae Regnum diligenter inquiri de personis precipitatis in heresim et errorem et eas studeas ad viam salutis et penitencie revocare”. Zob. D r a b i n a, *Episkopat polski wobec husytyzmu*, s. 66.

¹⁶ CES, t. 2, nr 117 (Bulla wystawiona w Tiburze 5 listopada 1422 r.). Zob. L i c h o Ń c z a k - N u r e k, *Wojciech herbu Jastrzębiec arcybiskup*, s. 108.

heretyków i stosownie ukarani¹⁷. Dalej, kościelny ustawodawca, w myśl dokumentu papieskiego z lutego 1418 r. i wcześniejszych uchwał soborowych, oficjalnie i jednoznacznie potępił nauki Jana Wiklifia i Jana Husa, zakazując ich głoszenia i rozpowszechniania¹⁸.

Przyjęte na synodzie w 1420 r. postanowienia dotyczące walki z herezją dowodzą, że wyższe duchowieństwo polskie zdawało sobie sprawę z powagi niebezpieczeństwa, jakie nauka heretycka (zwłaszcza husycka) stanowiła dla Kościoła w Polsce¹⁹. Niezawodnie na takie przedsięwzięcia polskiego kleru wpłynęły uchwały Soboru w Konstancji i wystosowane w tej sprawie dokumenty papieskie z 22 lutego 1418 r. i 18 maja 1420 r., obligujące do podjęcia niezwłocznych działań antyheretyckich. Aby jednak czynności te odbywać się mogły z należyтым skutkiem, niezbędne było przeprowadzenie przez władze Kościoła polskiego nowych regulacji w ustawodawstwie antyheretyckim. Narekreślony w statutach synodalnych program zwalczania herezji wyznaczył szczegółowo środki w zakresie ścigania polskich wiklifistów i husytów oraz zapobiegania rozprzestrzenianiu się ich doktryny²⁰. Kościelni prawodawcy antyheretyccy zajęli się bowiem zagadnieniem udziału urzędników świeckich w walce z herezją. W ich zamierzeniu władze kościelne miały ściśle współpracować z władzami świeckimi w tropieniu heretyków i ich zwolenników, natomiast do *brachium seculare* należało doprowadzenie przed sąd kościelny osób podejrzanych o herezję. Orzekanie w sprawach o herezję pozostawało w wyłącznej gestii sądów kościelnych²¹. Ustalenia te zaczerpnięto w dużej mierze ze wspomnianych wcześniej dyplomów papieskich z 1418 i 1420 r., ponieważ były one najświeższym wytworem soborowych ustaw antyheretyckich. Innym istotnym elementem działalności antyheretyckiej było to, iż nie ustawało zaangażowanie poszczególnych biskupów, po synodzie wieluńskim, w zwalczaniu herezji. Przemawia za tym fakt, że w ciągu trzech dalszych lat w Łęczycy zwołano dwukrot-

¹⁷ *Statuty wieluńsko-kaliskie Mikołaja Trąby*, s. 95-96. Por. z dokumentem w aneksie tej pracy.

¹⁸ Tamże, s. 96.

¹⁹ D r a b i n a, *Episkopat polski wobec husytyzmu*, s. 62-81; zob. też. W. I w a n i c z a k, *Polskie badania nad wpływami husyckimi*, s. 20 n.

²⁰ Identyfikacja poszukiwanych heretyków jako wiklifistów i husytów była zgodna z rozpowszechnionym w kręgach kościelnych poglądem o jednorodności poglądów Wiklifia i Husa. Zob. F. S e i b t, *Hussitica. Zur Struktur einer Revolution*, Köln-Graz 1965, s. 10-13; K r a s, *Husyci*, s. 216-219. W celu skuteczniejszego tępienia herezji podjęto na synodzie decyzję o przeprowadzeniu wizytacji, jak to zalecała bulla z 22 lutego 1418 r., we wszystkich diecezjach prowincji gnieźnieńskiej. Opracowanie instrukcji wizytacyjnej, tzw. *ordo visitationis*, przekazano następnie wszystkim biskupom polskim, dając w ten sposób postawę prawną do przeprowadzania wizytacji diecezjalnych. Zob. „*Modus inquirendi super statu ecclesiae generalis*” z *pierwszej połowy XV stulecia*, wyd. i oprac. B. Ulanowski, w: *Scriptores rerum Polonicarum*, t. 13, Kraków 1889, s. 199-200; S. L i b r o w s k i, *Wizytacje diecezji włocławskiej*, cz. 1: *Wizytacje diecezji kujawskiej i pomorskiej*, t. 1, *Opracowanie archiwalno-źródłoznawcze*, cz. 1, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, 8 (1964) s. 198.

²¹ J. B a r d a c h, *Historia państwa i prawa polskiego*, Warszawa 1984, t. 1, s. 521-522.

nie synod prowincjalny dla walki z herezją zwłaszcza husycką. Za pierwszym razem, w 1423 r., inicjatywa wyszła, jak się zdaje, od nowego arcybiskupa gnieźnieńskiego, Wojciecha Jastrzębca²². Za drugim, w maju 1425 r., stało się to na papieskie życzenie. Bulla Marcina V z 12 listopada 1424 r., nawołująca do walki z wiklifistami i husytami, zlecała arcybiskupowi przeprowadzenie, przy pomocy biskupa poznańskiego, Andrzeja Łaskarza, wizytacji całej metropolii dla wytropienia heretyków²³.

Skuteczność tępienia herezji i heretyków uzależniona była w przeważającej mierze od prawidłowo i sumiennie przeprowadzonej procedury inkwizycyjnej. Wymogi takie narzucała delikatna materia sprawy, dlatego też program całego procesu inkwizycyjnego określały bulle papieskie i wzorujące się na nich zbiory pomocniczych tekstów zredagowanych przez synody prowincjalne²⁴. Dla pierwszej połowy XV w. jednym z ważniejszych dokumentów tego typu jest bulla Marcina V z 22 lutego 1418 r. potępiająca poglądy Jana Wiklifa, Jana Husa i Hieronima z Pragi, nakazująca bezwzględne tępienie ich zwolenników. Na jej podstawie możemy odtworzyć cały proces inkwizycyjny. Do bulli załączono bowiem instrukcję zawierającą wykaz pytań, według których miały być przesłuchiwane osoby podejrzane o herezję (*Modus interrogandi de heresi suspectos*) oraz wytyczne dla biskupów, którzy zostali zobowiązani do wyznaczenia urzędników, mających prowadzić wizytacje diecezji w poszukiwaniu sympatyków herezji i heretyckich ksiązek²⁵.

Postępowanie sądowe przeciwko osobom podejrzanyom o herezję (*processus in causa fidei, processus in causa heretice pravitatis*) wszczynano *ex officio* albo na podstawie doniesienia złożonego w konsystorzu albo wyników wizytacji diecezjalnej²⁶. Przedmiotem dochodzenia były wszelkie błędy, które wprost

²² Zob. P r o c h a s k a, *Czasy husyckie*, s. 74; por. L i c h o Ń c z a k - N u r e k, *Wojciech herbu Jastrzębiec arcybiskup*, s. 109-111.

²³ Bullę przytoczył w całości arcybiskup gnieźnieński w liście z marca 1425 r. do biskupa płockiego i jego kapituły podkreślając, że powinni współdziałać w wytępieniu husytów i wiklifistów. Zob. *Acta capitulorum necnon iudiciorum ecclesiasticorum*, t. 2, wyd. B. Ulanowski, Kraków 1902, s. 62, nr 189; zob. też: J. D r a b i n a, *Episkopat polski wobec husytyzmu*, s. 66-69.

²⁴ Por. G. T e s t a s, J. T e s t a s, *Inkwizycja*, s. 32.

²⁵ Zob. niżej aneks. Por. *Statuty wieluńsko-kaliskie Mikołaja Trąby*, s. 9; W. A b r a h a m, *Statuta synodu prowincjonalnego w Kaliszu z 1420 roku*, Kraków 1888, s. 41-42; Postanowienia Soboru w Konstancji zostały wprowadzone do polskich instrukcji wizytacyjnych z XV w.: "*Modus inquirendi super statu ecclesiae generalis*" z pierwszej połowy XV stulecia, s. 109, 213; *Instrukcja dla wizytatorów synodalnych w prowincji gnieźnieńskiej*, wyd. i oprac. B. Ulanowski, w: *Archiwum Komisji Historycznej*, t. 6, Kraków 1889, s. 201-202; L i c h o Ń c z a k, *Wojciech Jastrzębiec wobec ruchu*, s. 31; K r a s, *Husyci*, s. 244-263.

²⁶ H. E. W y c z a w s k i, *Przygotowanie do studiów w archiwach kościelnych*, Kalwaria Zebrzydowska 1989, s. 244. Zdaniem G r a b o w s k i e g o, *Postępowanie inkwizycyjne*, s. 34-36 były trzy główne drogi, którymi inkwizytor dochodził do wiadomości o heretykach, a mianowicie oskarżenie, doniesienie i śledztwo.

lub ubocznie naruszały naukę objawioną podaną przez Kościół do wierzenia. Zakres spraw poddanych kompetencji sądów kościelnych był więc bardzo szeroki²⁷. Podstawą do podjęcia śledztwa inkwizycyjnego były także zeznania składane w procesach o herezję, które dostarczały informacji o zwolennikach heretyckich poglądów. Sądy kościelne domagały się od osób oskarżonych o herezję ujawniania innych osób głoszących podobne poglądy. W momencie zaistnienia podejrzenia o herezję (*suspicio de heresi, suspicio in fide*) podejrzany był wzywany przed sąd kościelny w celu oczyszczenia się ze stawianych mu zarzutów. Pozew sądowy rozpoczynał kościelne postępowanie inkwizycyjne, ponadto był aktem prawnoprosesowym, który polecał pozwanemu stawić się przed sądem w określonym czasie, niezależnie od tego, czy stawiane zarzuty były prawdziwe, czy fałszywe²⁸. W pozwie sądowym albo dokładnie precyzowano termin przesłuchania wyjaśniającego przed sądem kościelnym, albo wyznaczano okres, np. tydzień lub miesiąc od doręczenia pozwu, w ciągu którego pozwana osoba miała się zgłosić pod groźbą zaocznego uznania jej za heretyka i nałożenia ekskomuniki²⁹. Należy dodać, iż obowiązek stawienia się przed sądem miał charakter publicznoprawny, dlatego też niestawienie się w wyznaczonym terminie groziło pozwanemu zaocznym uznaniem za heretyka i nałożeniem stosownych kar kościelnych i świeckich³⁰. W myśl prawa kanonicznego, a także statutów prowincjalnych i diecezjalnych pozostawanie w ekskomunie przez dłużej niż rok automatycznie pociągało za sobą interwencję władz państwowych, które mogły skonfiskować majątek osoby ekskomunikowanej³¹. W pewnych okolicznościach pozew sądowy przeciwko podejrzanym o herezję mógł przybrać formę publicznego obwieszczenia (*citatio per edictum*), które było umieszczane na drzwiach kościoła³². Posługiwanie się tą formą pozwu ułatwiało inkwizytorom poszukiwanie zwolenników herezji.

²⁷ W tym właśnie celu dla lepszej orientacji w zagadnieniach wiary ogłaszano wykazy błędów potępionych przez Kościół. Zob. aneks niżej gdzie przytoczono bullę papieską z takim właśnie wykazem. G r a b o w s k i, *Postępowanie inkwizycyjne*, s. 30.

²⁸ A. V e t u l a n i, *Pozew sądowy w średniowiecznym procesie polskim*, „Rozprawy Akademii Umiejętności w Krakowie, Wydział Filozoficzno-Historyczny”, 40 (1929) nr 3, s. 106-107. Zob. G r a b o w s k i, *Postępowanie inkwizycyjne*, s. 37.

²⁹ Tamże; W y c z a w s k i, *Przygotowanie do studiów*, s. 244-245.

³⁰ V e t u l a n i, *Pozew sądowy*, s. 107.

³¹ *Statuty wielońsko-kaliskie Mikołaja Trąby*, s. 117-120 (artykuł 16: *De sententia excommunicationis*). Zob. G r a b o w s k i, *Postępowanie inkwizycyjne*, s. 41.

³² Przykładem tego może być pozew wystosowany w 1449 r. przez Zbigniewa Oleśnickiego przeciwko Andrzejowi Gałce z Dobczyna, któremu nakazano zgłosić się przed jego trybunałem w ciągu 15 dni od momentu ogłoszenia pozwu w celu wyjaśnienia zarzutów o herezję. CES, t. 1, s. 349, Dodatek: Rzeczy kościelne, nr 4. Zob. też W. A b r a h a m, *Sprawozdania z poszukiwań w archiwach i bibliotekach rzymskich, a szczególnie w archiwum watykańskim. O materiałach do dziejów Polski w wiekach średnich*, w: *Archiwum Komisji Historycznej*, t. 5, Kraków 1889, s. 83; K r a s, *Husyci*, s. 284.

Z bulli papieskiej z 22 lutego 1418 r. wynika, iż proces *in causa heretice pravitatis (in causa fidei)*, określane niekiedy jako *inquisitio*, składał się z przesłuchań świadków i oskarżonego. Osoba, wobec której istniały podejrzenia o herezję, w trakcie śledztwa i procesu przebywała z reguły w więzieniu, a inkwizytor miał obowiązek doglądać więźnia i pytać o warunki życia³³. Wyznaczony przez biskupa lub oficjała instygator prowadził śledztwo przeciwko osobie podejrzanej o błędy w wierze i sporządzał listę zarzutów (*sui generis* akt oskarżenia) zawierających poglądy i praktyki sprzeczne z nauką Kościoła. Dowody mające wykazać, że ktoś jest heretykiem miały być jak najbardziej pełne i nie budzące wątpliwości³⁴. Zeznający *in causa fidei* świadkowie odpowiadali pod przysięgą (*corporale iuramentum*) na związane z poszczególnymi zarzutami pytania sędziów kościelnych³⁵. Jeżeli świadek złożył fałszywe zeznanie podlegał karze odwetu (*talionis*)³⁶.

W myśl dokumentu papieskiego proces odbywać się miał przed trybunałem biskupa. On też uprawniony był do nakładania i zdejmowania najsurowszych kar kościelnych (klątwy, ekskomuniki i interdyktu) oraz przyjmowania kanonicznego oczyszczenia z herezji³⁷. Od biskupa i jego gorliwości z jaką wypełniał swoje duszpasterskie obowiązki uzależniona była również skuteczność kościelnej inkwizycji w walce z herezją, bowiem zaangażowanie się lokalnego sufragana było warunkiem *sine qua non* skutecznej akcji wykrywania i zwalczania herezji na ziemiach polskich. W przypadku podejrzeń lżejszych (*liviter suspectus*) lub pod nieobecność głowy diecezji proces mógł być przeprowadzony pod przewodnictwem oficjała w konsystorzu. Do rozpatrywania spraw o herezję, w których uczestniczyła większa grupa podejrzanych, powoływano specjalne trybunały inkwizycyjne z biskupem na czele. Oprócz niego w ich skład wchodził: oficjał, wikariusz generalny, archidiaconi, członkowie kapituły i inkwizytor³⁸.

³³ Jeśli więzień z powodu niewygód umarł, stróż stawał się *irregularis*. G r a b o w s k i, *Postępowanie inkwizycyjne*, s. 50-51; G. T e s t a s, J. T e s t a s, *Inkwizycja*, s. 34-35.

³⁴ I. G r a b o w s k i, *Postępowanie inkwizycyjne*, s. 44.

³⁵ Zob. niżej aneks. Por. *Acta capitulorum necnon iudiciorum ecclesiasticorum selecta*, wyd. B. U l a n o w s k i, t. 2 i 3, Kraków 1894-1918, w: MMAH, t. 16, nr 521, 523, 524, t. 18, nr 515-532; W y c z a w s k i, *Przygotowanie do studiów*, s. 244-247.

³⁶ G r a b o w s k i, *Postępowanie inkwizycyjne*, s. 45-46.

³⁷ Por. KDKK, t. 2, nr 593; G r a b o w s k i, *Postępowanie inkwizycyjne*, s. 51; W. W ó j c i k, *Pomoc świecka dla sądownictwa kościelnego w Polsce średniowiecznej*, „Prawo Kanoniczne”, 3 (1960) z. 3-4, s. 583-584; K r a s, *Husyci*, s. 244-257.

³⁸ Zob. niżej aneks. O funkcjonowaniu takich trybunałów w praktyce świadczy powołanie ich w 1439 r. przez biskupa poznańskiego, Andrzeja Bnińskiego do poprowadzenia sprawy czterech husytów związanych ze Zbąszyniem. J. N o w a c k i, *Biskup poznański Andrzej Bniński w walce z husytami Zbąszynia. Nieznane karty z procesów husyckich roku 1439*, „Roczniki Historyczne”, 10 (1934) s. 265-257. Zob. K r a s, *Husyci*, s. 119-129.

Ze względu na fakt, że husytyzm na obszarze archidiecezji salzburskiej, gnieźnieńskiej i praskiej był herezją bardziej rozpowszechnioną aniżeli nauki Wikifa, bulla z 22 lutego 1418 r. poświęcała jej nieco więcej miejsca. Osoby bowiem podejrzane o husytyzm były najczęściej pytane o pobyt w Czechach i Komunię pod dwiema postaciami. Ci, którzy przyznali się do pobytu w Czechach, byli pytani o to, ile razy, kiedy i jak długo tam przebywali. W momencie kiedy przesłuchiwany przyznał się do przyjmowania Komunii pod dwiema postaciami, pytano go o okoliczności udziału w utrakwistycznych nabożeństwach oraz innych ich uczestników³⁹. Wszystko to stanowiło główne punkty oskarżenia, a od odpowiedzi na te pytania uzależniano werdykt sądowy. Podejrzany o herezję w myśl instrukcji papieskich mógł się też spodziewać pytań o prawo Kościoła do posiadania dóbr materialnych, o prymat papieża lub posiadanie heretyckich ksiąg. W przypadku stwierdzenia posiadania podejrzanych ksiąg sąd kościelny wymagał ich przedstawienia⁴⁰.

Do końcowych czynności po przesłuchaniu oskarżonych i świadków należało wydanie werdyktu przez trybunał kościelny, w którym określano winę oskarżonego i wymierzano kary kościelne. Wyrok wydawano powagą Stolicy Apostolskiej i biskupa, ponadto musiał być przygotowany pisemnie i jawnie ogłoszony⁴¹. Z materiału źródłowego wynika, że wyroki wydawane przez sądy inkwizycyjne podkreślały obiektywność pracy trybunału inkwizycyjnego, który kierował się wyłącznie prawem Bożym (*solum Deum pre oculis habentes*), oraz konsultację wyroku ze znawcami teologii i prawa kanonicznego (*de iuris peritorum consilio et assensu*)⁴². Wszyscy uznani przez sąd kościelny za heretyków mieli szansę uniknięcia surowych kar, jeżeli wyrazili zgodę na wyparcie się heretyckich poglądów (*revocatio et abiuratio heresis*) oraz poddanie kanonicznemu oczyszczeniu (*canonica purgatio*). Wyrzeczenie się herezji odbywało się według określonych formuł (*forma revocationis et abiurationis*) przewidzianych w prawie kanonicznym. Zawierały one przyznanie się oskarżonego do herezji wraz z podaniem głoszonych przezeń błędów w wierze oraz potępienie dotychczasowych poglądów. Formuła oczyszczania z herezji zawierała jeszcze uznanie nauki Kościoła głoszonej przez papieża i Sobór w Konstancji, a także zobowiązanie do zachowania posłuszeństwa Kościołowi⁴³. Kulminacyjnym punktem

³⁹ Zob. niżej aneks. Por. *Statuty wieluńsko-kaliskie Mikołaja Trąby*, s. 94-56; K r a s, *Husyci*, s. 214-216.

⁴⁰ Zob. niżej aneks. G r a b o w s k i, *Postępowanie inkwizycyjne*, s. 37-38. Por. E. P o t k o w s k i, *Książka rękopiśmienna w kulturze Polski średniowiecznej*, Warszawa 1984, s. 70-72.

⁴¹ G r a b o w s k i, *Postępowanie inkwizycyjne*, s. 53.

⁴² *Acta capitulorum*, t. 3, nr 526, 618; N o w a c k i, *Biskup poznański*, s. 270: „Ymmo super hiis habuimus consilia sacre theologie iuris canonici peritorum”. Zdaniem G r a b o w s k i e g o, *Postępowanie inkwizycyjne*, s. 37 „inkwizytor winien postępować bezstronnie, ma dochodzić czystej, nie powodując się względami ubocznymi bojaźnią, miłością, nienawiścią, własną korzyścią”.

⁴³ Zob. niżej aneks.

ceremonii oczyszczenia z herezji było złożenie w obecności świadków uroczystej przysięgi obligującej do prawowierności, która zawierała zobowiązanie natychmiastowego powiadomienia biskupa i jego urzędników o wszystkich herezykach i osobach podejrzanych o odstępstwo od wiary. Po oczyszczeniu z herezji odczytywano wyrok i nakładano stosowne pokuty (*sententie tenor*)⁴⁴.

Jak można wnosić na podstawie zachowanych źródeł i literatury przedmiotu, większość podejrzanych o herezję, stając przed polskimi sądami kościelnymi, wyrzekała się herezji⁴⁵. Miejszem wyparcia się herezji i przyjęcia kanonicznego oczyszczenia z reguły był konsystorz lub kuria biskupia. Zdarzało się także, iż organizowano ceremonie publicznego odprzysiężenia herezji z bardzo uroczystą oprawą⁴⁶. W tym celu starano się odpowiednio zadbać o czas i miejsce. Preferowano niedzielę albo ważne święto kościelne i wybór ten nie był przypadkowy, spełniać miał bowiem charakter profilaktyczny. W tych daniach gromadziła się wszak największa liczba wiernych w katedrze na mszy, którzy byli świadkami triumfu Kościoła nad herezją⁴⁷. Całą uroczystość odprzysiężenia poprzedzało kazanie (*sermo generalis*) biskupa lub inkwizytora, w którym tłumaczono błędność poglądów wygłaszanych przez heretyka. Zakończeniem ceremonii było odczytanie werdyktu sądu kościelnego, złożenie przez oskarżonego przysięgi wyrzekającej się błędów w wierze i nałożenie pokuty⁴⁸. Kary kościelne za herezję zależały od kwalifikacji prawnej wykroczenia. Ci wszyscy, którzy wyrazili skruchę i gotowość wyparcia się herezji mogli być czasowo lub dożywotnio uwięzieni i była to najcięższa kara, jaką mógł wymierzyć sąd kościelny⁴⁹. W momencie przysądzenia przez trybunał kościelny kary więzienia, nie określano, jaki czas skazany ma tam spędzić. Z reguły polskie sądy kościelne łagodziły wyroki wobec heretyków, szczególnie zaś wobec tych, którzy jako *relapsi* byli zagrożeni najsurowszymi karami⁵⁰. Wyroki *ad carcerem perpetuum* nie oznaczały wcale, że skazana osoba musiała spędzić resztę swojego życia

⁴⁴ Zob. N o w a c k i, *Biskup poznański*, s. 269-273, 275; J. M i k u l k a, *Polské zem a herese v dob ped reformaci*, Praha 1969, s. 112, przyp. 54. Por. niżej aneks.

⁴⁵ Zob. K r a s, *Husyci*, s. 245-281 gdzie na podstawie źródeł badacz ten referuje wyniki postępowania inkwizycyjnego.

⁴⁶ Por. G r a b o w s k i, *Postępowanie inkwizycyjne*, s. 42.

⁴⁷ Publiczne oczyszczenia z herezji odbywały się także w kościołach parafialnych. One również miały ważną funkcję propagandową, dostarczały bowiem okazji do publicznego potępienia heretyckich poglądów i demonstracji potęgi Kościoła. Zob. *Monumenta historica dioecesis Wladislaviensis* (dalej MHDW), ed. S. Chodyński, Włocławek 1885, t. 4, 32-33; Grabowski, *Postępowanie inkwizycyjne*, s. 42, 54.

⁴⁸ G r a b o w s k i, *Postępowanie inkwizycyjne*, s. 54-55. Por. K r a s, *Husyci*, s. 288-289.

⁴⁹ Zob. N o w a c k i, *Biskup poznański*, s. 273 gdzie przedstawiono przypadek husyty Miklasza z Gniezna, który stanąwszy po raz drugi przed sądem kościelnym w 1439 r. usilnie bronił swoich innowierczych błędów, za co skazano go na dożywotnie więzienie. Por. K r a s, *Husyci*, s. 291.

⁵⁰ Zob. S. W i e l g u s, *Z badań nad średniowieczem*, Lublin 1995, s. 32-33; por. K r a s, *Husyci*, s. 290-291. Zob. R y ś, *Inkwizycja*, s. 71-72.

w więzieniu. Osoby skazane na „dożywotnie więzienie” w praktyce mogły wyjść na wolność po kilku latach, a decyzja w tej sprawie leżała w gestii biskupa bądź inkwizytora⁵¹. Nieco inaczej było w przypadku osób, które zaparcie obstawały przy swoich heretyckich poglądach (*hereticus contumax et incorrigibilis*), im groziła kara śmierci⁵². Jednak w piętnastowiecznej Polsce stosowanie tego rodzaju kary za wykroczenia od wiary należały do rzadkości, a ci, którzy ponieśli karę śmierci za przestępstwo o charakterze religijnym spełnili ważną funkcję profilaktyczną⁵³. Jej celem było odstraszenie potencjalnych sympatyków herezji. Jak można sądzić, w piętnastowiecznym społeczeństwie polskim istniała duża świadomość surowych kar stosowanych za błędy w wierze. Obawa przed kościelną inkwizycją była szeroko rozpowszechniona, a jej skuteczność w karaniu winnych herezji nie była kwestionowana⁵⁴.

Dopełnieniem kary kościelnej wymierzonej heretykom była pokuta (*penitentia salutaris*), której celem było uzyskanie Bożego przebaczenia za grzech odstępowania od wiary Kościoła. Pokutę z reguły wyznaczał spowiednik, który zobligowany był do stałej opieki duchowej nad skazanymi za herezję na czasowe lub dożywotnie więzienie. Jak zauważył P. Kras „w wyrokach przeciwko osobom, które wyparły się herezji, rzadko podawany był rodzaj pokuty. Do najczęściej stosowanych form pokuty należały modlitwy, jałmużny i posty”⁵⁵. Ponadto w ramach pokuty za herezję skazani musieli nosić, na publiczną niechęć i poniżenie, specjalne szaty pokutne lub znaki hańby na ubraniach wierzchnich⁵⁶.

Bulla papieża Marcina V z 22 lutego 1418 r. przewidywała, by osoby duchowne, za odstępowanie od wiary i skłanianie się do poglądów Jana Wiklifia i Jana Husa, były na równi ścigane i karane przez kościelnych inkwizytorów jak osoby świeckie⁵⁷. Kary jakie były przewidziane dla najzacieplejszych heretyków wywodzących się ze stanu duchownego w zasadzie nie różniły się

⁵¹ Grabowski, *Postępowanie inkwizycyjne*, s. 42; Wielgus, *Z badań*, s. 32-33. Zob. A. Birkenmajer, *Sprawa magistra Henryka Czecha*, „Collectanea Theologica”, 17 (1936) s. 219; M. Kowalczyk, *Przyczynki do biografii Henryka Czecha i Marcina z Żurawicy*, „Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej”, 21 (1971) s. 87-88; G. Testas, J. Testas, *Inkwizycja*, s. 40-41.

⁵² Zob. niżej aneks.

⁵³ Por. Kras, *Husyci*, s. 309.

⁵⁴ Zob. Grabowski, *Postępowanie inkwizycyjne*, s. 28-33.

⁵⁵ Kras, *Husyci*, s. 292. Taką pokutę nałożono m.in. na husytów Miklasza z Gniezna i Jana z Małgowa. Zob. Nowacki, *Biskup poznański*, s. 270-273.

⁵⁶ B. Hamilton, *The Medieval Inquisition*, London 1981, s. 52. W czternastowiecznych podręcznikach dla inkwizytorów nakazywano pokutującym heretykom noszenie znaków hańby w postaci żółtych krzyży naszytych na ubranie. Krzyże, robione najczęściej z żółtej piłśni, były przytwierdzane do ubrania na piersiach i na plecach. Zob. Grabowski, *Postępowanie inkwizycyjne*, s. 42; N. Eymerich, F. Penna, *Le manuel des inquisiteurs*, ed. L. Sala, Paris 1973, s. 168; G. Testas, J. Testas, *Inkwizycja*, s. 42; Nowacki, *Biskup poznański*, s. 273.

⁵⁷ Zob. niżej aneks.

od kar przewidzianych dla osób świeckich, z tą jednak różnicą, że duchownych dodatkowo pozbawiano święceń kapłańskich i odbierano im wszelkie beneficja kościelne⁵⁸. Utrata tego ostatniego groziła także za zlekceważenie pozwu kościelnego do oczyszczenia się z zarzutu błędu w wierze⁵⁹. Inaczej było w przypadku duchownych, którzy dobrowolnie stawili się przed sądem kościelnym i zgodzili się wyprzeć herezji. Ci byli traktowani bardzo łagodnie i po kanonicznym oczyszczeniu z błędu częstokroć powracali na swoje dawne stanowiska⁶⁰. Zdarzało się jednak niejednokrotnie, iż warunkiem piastowania funkcji kapłańskich i zatrzymania beneficjum kościelnego było uzyskanie papieskiej dyspensy zwalniającej od kar za herezję. Papieska dyspensa z kar kościelnych wymagana też była od duchowieństwa, które zataiło swój pobyt w Czechach⁶¹.

Jednym z ważniejszych postanowień Soboru w Konstancji dotyczących herezji było nakazanie władzom kościelnym odwoływanie się do pomocy *brachium seculare* wobec tych wszystkich heretyków, którzy pomimo cenzur kościelnych trwali w swoich błędach. Wspomina o tym również bulla papieska z 22 lutego 1418 r.⁶². Jak wiadomo, do sądu kościelnego należało autorytatywne stwierdzenie winy osób oskarżonych o herezję, a do sądu świeckiego wymierzenie i egzekucywa właściwych kar, przewidzianych w ustawodawstwie świeckim⁶³. Sędzia kościelny prowadził proces kanoniczny w sprawach o herezję i wzywał sędziego na akt ogłoszenia wyroku, przekazując mu osądzonego w celu wymierzenia stosownych kar (*traditio curie seculari*)⁶⁴. Wśród kar świeckich przewidywanych za herezję były: więzienie, konfiskata dóbr, utrata godności i przywilejów, banicja i infamia, a także kara śmierci⁶⁵. Na ziemiach polskich *brachium seculare* odgrywało podobną rolę w ściganiu heretyków i egzekucji wyroków sądów kościelnych jak w Europie Zachodniej⁶⁶.

Modelowy zarys współpracy dostojników państwowych z władzami kościelnymi w zakresie poszukiwania, zatrzymywania i osadzania w więzieniu osób

⁵⁸ Tamże. Zob. *Acta capitulorum*, t. 3, nr 25 gdzie przedstawiono przypadek Jakuba plebana w Świdziebni, który utracił parafię i beneficjum kościelne za udzielanie Komunii pod dwiema postaciami; G r a b o w s k i, *Postępowanie inkwizycyjne*, s. 51; K r a s, *Husyci*, s. 293-294.

⁵⁹ Zob. K r a s, *Husyci*, s. 294-295.

⁶⁰ Por. *Acta capitulorum*, t. 2, nr 1002, 1112; MHDW, t. 4, 32-33; CES, t. 2, nr 70, 1109, 1114; VMPLG, t. 2, nr 50; K r a s, *Husyci*, s. 294-295.

⁶¹ Zob. K r a s, *Husyci*, s. 295-297.

⁶² Zob. niżej aneks.

⁶³ *Sexti Decretales*, Lib. 5, Tit. 2: *De haereticis*, cap. 4, 9 i *Clementinarum*, Lib. 5, Tit. *De haereticis*, cap. 18, w: *Corpus iuris canonici*, t. 2, kol. 1070, 1073, 1076-1077.

⁶⁴ W ó j c i k, *Pomoc świecka dla sądownictwa kościelnego*, s. 74-75.

⁶⁵ Por. niżej aneks.

⁶⁶ Kompetencje urzędników królewskich w zakresie chwywania i karania heretyków w pewnym stopniu regulowało rozporządzenie Władysława Jagiełły z 1408 r., w którym nakazywał swoim urzędnikom współpracę z inkwizytorem, polegającą na zatrzymywaniu osób podejrzanych o herezję. KDKK, t. 2, nr 506.

podejrzanych o herezję zawarto w bulli Marcina V z 22 lutego 1418 r. W myśl tego dokumentu czynności te włączono w kompetencje starostów, burgrabiów, wielkorządców, rajców miejskich, a także innych urzędników państwowych⁶⁷. Jak można przypuszczać ów dokument Marcina V stał się także podstawą do sporządzenia edyktu wieluńskiego z 1424 r., regulującego zakres współpracy urzędników świeckich z władzami kościelnymi w walce z herezją, a przemawia za tym zbieżność tekstów⁶⁸. Ponadto podobne ustalenia mówiące, iż urzędnicy państwowi, na prośby władz kościelnych mieli towarzyszyć biskupom i wyznaczonym przez nich dostojnikom w wizytacjach diecezjalnych, zapewniając im ochronę i pomagając w chwytniu osób podejrzanych o herezję, wskazują na zależność edyktu wieluńskiego od bulli papieskiej z 1418 roku⁶⁹.

Reasumując dotychczasowe wywody należy stwierdzić, iż w świetle bulli Marcina V z 22 lutego 1418 r. potępiającej poglądy Jana Wiklifa, Jana Husa i Hieronima z Pragi i zalecającej podjęcie walki z ich zwolennikami, kościelne ustawodawstwo antyheretyckie przygotowane było do skutecznego odstraszenia potencjalnych entuzjastów herezji. Wielkie zasługi dla tego typu prawodawstwa niezawodnie miał obradujący w latach 1414-1418 Sobór w Konstancji. Podjęte tam uchwały odnośnie herezji i heretyków, przekazane następnie do realizacji arcybiskupom: gnieźnieńskiemu, salzburskiemu i praskiemu, wydatnie wpłynęły na zahamowanie rozprzestrzeniania się wiklifizmu i husyzmu.

Jak można sądzić, w piętnastowiecznym społeczeństwie polskim istniała duża świadomość surowych kar stosowanych za błędy w wierze. Powołany w tym celu aparat inkwizycyjny, uzbrojony w antyheretyckie rozporządzenia synodalne i pomagające mu *brachium seculare*, doprowadzające przed sądy kościelne wskazanych przez nie osób i wykonanie kar wobec heretyków, mógł efektywnie bronić czystości wiary. Obawa przed kościelną inkwizycją i jej procedurą była szeroko rozpowszechniona, jednak jak można wnosić o wiele silniejszy był strach przed herezją, a zwłaszcza przed husytyzmem i husytami, podsycany przez kościelnych kaznodziejów. Innym ważnym czynnikiem powstrzymującym rozprzestrzenianie się herezji było to, iż w piętnastowiecznej

⁶⁷ Zob. niżej aneks.

⁶⁸ Por. *Volumina Legum*, ed. J. Ohryzko, Sankt Petersburg 1859, t. 1, nr 38. Na mocy edyktu wieluńskiego z 9 kwietnia 1424 r. poddano heretyków pod jurysdykcję starościńską, poddanych zaś polskich, powracających z Czech – egzaminowi biskupów. Zabroniono też handlu z Czechami, a ponadto skazano na konfiskatę dóbr i na infamię tych towarzyszy Zygmunta Korybuta, którzy by do 15 sierpnia nie powrócili do Polski. Postanowienia te posłużyły za podstawę związku senatu i rycerstwa z królem Władysławem Jagiełłą i z księciem Witoldem w czerwcu 1424 r., na mocy którego uchwalono wykorzystać husytyzm w Polsce, heretyków i ich fautorów wydalić z granic królestwa, tych, co poszli z Korybutem, uważać za infamistów i dobra ich obłożyć konfiskatą. A. Prochaska, *Książę husyta*, w: *Księga pamiątkowa ku czci Bolesława Orzechowicza*, t. 2, Kraków 1916, s. 241-279; tenże, *Czasy husyckie*, s. 76-77. Zob. Lichończak-Nurek, *Wojciech herbu Jastrzębiec arcybiskup*, s. 108.

⁶⁹ Zob. niżej aneks. Por. *Volumina Legum*, t. 1, 38.

Polsce zabrakło warunków społecznych, gospodarczych i religijnych, które umożliwiałyby szerszy rozwój doktryn Jana Wiktora i Jana Husa.

Aneks

Konstancja, 22 lutego 1418

Marcin papież nakazuje arcybiskupom: salzburskiemu, gnieźnieńskiemu i praskiemu oraz podległym im biskupom i wybranym przez tychże inkwizytorom ścigać i najsurowiej karać osoby duchowne i świeckie, wyznające lub składające się do herezji Jana Wiktora z Anglii, Jana Husa z Czech i Hieronima z Pragi, przytacza hereetyckie artykuły Jana Wiktora i Jana Husa, podając równocześnie wykaz pytań, według których mają być przesłuchiwanie wszyscy podejrzani o herezję.

Or.: Muzeum Narodowe w Krakowie, Biblioteka Czartoryskich, sygn. perg. nr 325. Dokument składa się z 14 pergaminowych kart o wymiarze: 265 x 375 mm. Bulla ołowiana papieża Marcina V zawieszona na konopnym sznurku.

Pod tekstem na ostatniej karcie: „*Duplicata de Curia*”, „*O. de Callio*”, w lewym dolnym rogu: „*Auscultata per me Jo. De Montemartis litterarum apostolicarum scriptorem abbreviatorem et auscultatorem et concordat cum originali. Et per me Jo. Martini dictarum litterarum scriptorem et abbreviatorem*”.

Na odwrocie: 2 streszczenia (XVII i XVIII w.); „*Contra hereseos et labe pollutos*”, „*Est transumpta praesens bulla 1744-to*”, „91”, „1417”, „*Registrata*”.

Kop.: Archivum Secretum Vaticanum, Registra Vaticana 358, f. 132v – 141 v.; Biblioteka Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, rkps „*Teki Rzymskie*” 8472, k. 24-36; Archiwum Archidiecezjalne w Gnieźnie, rkps B-1, k. 234-247.

Reg.: W. S z e l i ń s k a, J. T o m a s z e w i c z, *Katalog dokumentów pergaminowych Biblioteki Czartoryskich w Krakowie, cz. I: 1148-1506*, Kraków 1975, s. 154; *Bullarium Poloniae*, ed. S. K u r a ś, I. S u ł k o w s k a-K u r a s i o w a, t. IV, Rzym-Lublin 1992, nr 201.

Martinus episcopus⁷⁰ servus servorum dei venerabilibus fratribus Salzeburgensi, Gneznensi et Pragensi archiepiscopis ac Olomucensi, Luthomuslensi, Bambergensi, Misnensi, Pataviensi, Wratislaviensi, Ratisponensi, Cracoviensi, Poznaniensi et Nitriensi episcopis necnon dilectis filiis electis ac inquisitoribus heretice pravitatis per Salzeburgensi, Gneznensi, Pragensi, Olomucensi, Lu-

⁷⁰ Marcin V papież 1417-1431

thomuslensi, Bambergensi, Misnensi, Pataviensi, Wratislaviensi, Ratisponensi, Cracoviensi, Poznaniensi et Nitriensi civitates et dioeceses et alibi ubilibet constitutis ac quos presentes littere pervenerint. Salutem et apostolicam benedictionem. Inter cunctas pastoralis cure sollicitudines quibus premimur, incessanter illa potissime fortuis nos angit ut hereticis de finibus christicolarum expulsis suisque falsis doctrinis et erroribus perversis penitus quantum nobis ex alto conceditur extirpatis orthodoxa et catholica fides integra et illibata permaneat ac populus Christianus in eiusdem fidei sinceritate quolibet obscuracionis semoto velamine immobilis et inviolatus persistat. Sane dudum a quampluribus retroactis temporibus in nonnullis orbis regionibus et dominiis presertim in Regno Bohemie et Marchionatu Moravie ac locis et districtibus illis vicinis adversus fidei catholice dogmata et sancte matris ecclesie traditiones non solum contra unum quinymo contra plura fidei catholice documenta insurrexerunt quidam heresiarche circuncelliones⁷¹, scismatici et seditiosi Luciferina superbia ac rabie lupina evecti demoniorum fraudibus illusi de vanitate in id ipsum, licet forent de diversis mundi partibus oriundi convenientes et caudas colligatas habentes, damnate videlicet memorie Johannes Wickleff de Anglia⁷², Johannes Huss de Bohemia⁷³ et Jeronimus de Praga⁷⁴, qui utinam alios secum ad infidelitatis interitum non traxissent. Nam ubi huiusmodi pestilentes persone perversa dogmata pertinaciter seminabant in sue doctrine pestifere primordio, prelati et alii Iudiciarie potestatis regimina exercentes, tanquam canes muti non valentes latrare, nec ulscentes cum Apostolico in promptu omnem inobedientiam heresiarchas ipsos pestiferos et dolosos eorumque lupinam rabiem truculentam statim ut astricti fuerant canonice cohercere, eosque de domo domini corporaliter eicere non curarunt, sed sacrilegam falsam et perniciosam ipsorum doctrinam per longas moras negligenter convalere permiserunt, populorum multitudo illorum falsis opinionibus decepta, pro veris accepit, que diu mendaciter et perniciose ac damnabiliter seminarunt, eisque credendo a recta fide cecidit turba multa, et errore devio involvitur prochdolorum paganorum adeo quod per diversa illarum eisque convicinarum partium climata, oves Christi catholicas heresiarche ipsi successive infecerunt et in stercore mendaciorum fecerunt putrescere.

Quapropter generalis Synodus Constantiensis tantam fidelium et fidei orthodoxe plagam et ruinam exclamare compulsa est cum Augustino, quid faciet ecclesie medicina salutem omnium materna caritare conquireris, tanquam inter freneticos et letargicos extuans nunquit desistere debet certe non secundum eundem ymmo vocisque si necesse est molesta sit, que neutris est inimica nam

⁷¹ powinno być „circumcelliones”

⁷² Jan Wylkif 1320-1384

⁷³ Jan Hus 1369-1415

⁷⁴ Hieronim z Pragi 1378-1416

et molestus est Medicus furenti frenetico, et pater indisciplinato filio ille ligando iste cedendo, sed ambo diligendo. Si autem negligent et eos perire permittant inquit Augustinus, ista mansuetudo potius falsa crudelitas est proinde Synodus prefata ad omnipotentis dei gloriam ipsiusque catholice fidei ac Christiane religionis conservationem et augmentum ac animarum salutem et preservationem eosdem Johannem Wickleff ac Johannem Huss et Jeronimum qui inter cetera de sacro Eucaristie et aliis sacramentis ecclesie ac articulis fidei aliter quam sancta Romana ecclesia credit ac tenet predicat atque docet quamplurima ac damnabiliter credere ac tenere predicare atque docere pertinaciter attemptabant veluti hereticos pertinaces et obstinatos iam a communione fidelium separatos de domo dei corporaliter eiecit et spiritualiter eiectos declaravit et alias nonnulla circa premissa utilia et salubria statuit et decrevit per que alii qui causantibus heresiarchis eorumque falsis doctrinis huiusmodi spiritualiter de domo dei exierunt per vias canonicas reducerentur ad semitam veritatis. Et quia sicut dolenter accepimus non solum in Regno Bohemie et Marchionatu dominiis et locis supradictis, verum etiam in quibusdam partibus et provinciis contiguis seu vicinis eisdem etiam nonnulli ex sectatoribus et sequacibus heresum ac errorum heresiarcharum predictorum timore divino et pudore humano prorsus abiectis nec de ipsorum et presertim Johannis Huss et Jeronimi interitu miserabili sumentes conversionis et penitentiae fructum, sed tanquam in profundum pressi peccatorum dominum deum blasphemare non cessant ducentes in irritum nomen eius quorum mentes pater mendacii sic damnabiliter excecavit ut predictos libros codices et opuscula, hereses et errores continentes seu contentia dudum etiam per Synodum prefatam damnatos ac damnata ac ignibus concremanda deputata et concremata legunt student ac ex eis in sui et multorum simplicium periculum nedum contra statuta ac decreta et ordinata in Synodo supradicta sed etiam contra canonicas sanctiones dogmatizare presumunt, in animarum periculum ac puritatis fidei denigrationem et scandalum plurimorum. Nos igitur attendentes quod error cui non resistitur approbari videtur ac malis et perniciosis erroribus huiusmodi resistere ac eos de medio christifidelium et presertim de supradictis Bohemie et Moraue dominiis et districtibus ac confinibus et viciniis eorum ne amplius et latius se extendant funditus evellere cupientes discretioni vestre sacro approbante Constantiensi Concilio per apostolica scripta committimus et mandamus quatenus nos archiepiscopi et episcopi ac electi et quilibet nostrum per se vel alium seu alios quos graves et idoneas personas spirituales iurisdictionem habentes esse volumus omnes et singulos cuiuscunque dignitatis officii preeminentie status vel conditionis existant et quibuscunque nominibus censeantur qui de preexcelso salutifero et super mirabili sacramento corporis et sanguinis Domini nostri Ihesu Christi vel de baptismo seu peccatorum confessione penitentiae pro peccatis iniunctione vel reliquis ecclesiasticis sacramentis seu fidei articulis aliter sentire aut docere quam sacrosancta Romana et universalis ecclesia docet predicat et

observat aut articulos seu libros et doctrinas prefatorum heresiarcharum Johannis Wickleff, Johannis Huss et Jeronimi per eandem Constantiensem Synodum cum suis auctoribus ut predicatur damnatas et damnatas tenere credere et dogmatizare, ac vite finem ipsorum heresiarcharum publice vel occulte pertinaciter quomodolibet laudare vel approbare presumpserint eorumque receptatores defensores et fautores quoslibet etiam contemplatione predictorum errorum necnon credentes et adherentes eisdem tanquam hereticos iudicetis et velut hereticos seculari curie relinquatis receptatores quoque fautores et defensores huiusmodi pestiferarum personarum qui erroribus ipsis non crediderint, nec favore aut contemplatione errorum ipsorum sed forte carnalis amoris causa vel occasione alia huiusmodi personas pestiferas receptaverint preter penas ab utroque iure talibus inflictas per iudices competentes tanta severitate penarum in tam enormi scelere ultionem accipiant quod cedat ceteris crassantibus in exemplum, ut quod dei timor a malo non revocat saltem coherceat severitas discipline cum reliquis vero huiusmodi secta damnabili quomodolibet infectis qui post competentem monitionem a predictis erroribus et secta voverint resipiscere et ad gremium unitatemque sancte matris ecclesie redire et fidem catholicam plene cognoscere et confiteri iustitie severitas prout facti poposcerit qualitas dulcore misericordie temperetur. Et nichilominus omnes Christiane ac catholice fidei professores Imperatorem Reges duces principes Marchiones Comites Barones Milites potestates Rectores Consules Proconsules Scabinos Communitates et Universitates Regnorum Provintiarum Civitatum Oppidorum Castrorum Villarum Terrarum aliorumque locorum huiusmodi necnon ceteros iurisdictionem temporalem exercentes iuxta iuris formam et exigentiam auctoritate apostolica exhortando, moneatis et requiratis, ut de Regnis provintiis Civitatibus Oppidis Castris Villis Terris et aliis locis ac dominiis supradictis omnes et singulos hereticos huiusmodi secundum tenorem Lateranem Concilii quod incipit sicut aut etiam ad instar irretitorum crimine usurarum quos publice vel manifeste per facti evidentiam cognoverint esse tales tanquam oves morbidas gregem domini inficientes expellant donec et quousque a nobis seu vobis vel aliis iudicibus ecclsiasticis vel inquisitoribus fidem et communionem sancte Romane ecclesie tenentibus aliud recipiant in mandatis nec eosdem in suis districtibus predicare domicilia tenere larem fovere contractus inire, negotiationes et mercantias quaslibet exercere aut humanitatis solatia cum christifidelibus habere permittant. Et si tales heretici publici et manifesti licet nondum per ecclesiam declarati in hoc tam gravi crimine decesserint ecclesiastica careant sepultura nec oblationes fiant aut recipiantur pro eisdem bona tamen ipsorum a tempore comissi criminis secundum canonicas sanctiones confiscata non occupentur per illos ad quos alias pertinerent donec per huiusmodi iudices ecclesiasticos super hoc potestatem habentes sententia declaratoria super ipso heresis crimine fuerit promulgata. Qui autem de heresi per iudicem competentem ecclesiasticum inventi fuerint

sola suspicionem notati seu suspecti nisi iuxta considerationem et exigentiam suspicionis qualitatemque persone ad arbitrium iudicis huiusmodi propriam innocentiam congrua devotione monstraverint in purgatione eis canonicè indicta deficientes et se canonicè purgare non valentes aut pro huiusmodi purgatione faciendâ, obstinatione damnabili iurare renuentes tanquam heretici condemnentur. Qui vero dictam innocentiam monstrare ex quadam negligentia seu desidia et purgationem huiusmodi facere omiserint anathematis gladio feriuntur, et usque ad satisfactionem condignam ab omnibus evitentur. Ita quod si per Annum in excommunicatione huiusmodi perstiterint extunc velut heretici condemnentur. Siquis vero super aliquo sepe dicte pestifere doctrine heresiarcharum predictorum vel aliquibus articulis duntaxat scandalosis temerariis seditiosis vel piarum aurium offensivis culpabilis repertus fuerit canonicè puniatur. Sivero vero propter solam infamiam aut suspicionem dictorum articulorum vel alicuius ipsorum quis repertus fuerit suspectus et in purgatione canonica propter hoc sibi indicta deficeret pro convicto habeatur et tanquam canonicè convictus puniatur. Et insuper felicis recordationis Bonifacii pape VIII predecessoris nostri que incipit. Ut inquisitionis negotium renovantes et etiam exequentes Universos Potestates et dominos temporales et iudices antedictos quibuscunque dignitatibus vel officiis seu nominibus censeantur exhortando requirimus et mandamus eisdem ut sicut reputari cupiunt et haberi fideles ac filii ecclesie nuncupari et in Christi nomine gloriari. Ita pro defensione fidei nobis archiepiscopis episcopis et electis ac inquisitoribus heretice pravitatis ac aliis iudicibus seu personis ecclesiasticis per vos ad hec ut premittitur deputandis fidem et communionem sancte matris ecclesie tenentibus pareant et intendant prebeantque auxilium et favorem in hereticorum necnon credentium fautorum receptatorum et defensorum ipsorum in investigatione captione custodia diligenti cum ab eisdem fuerint requisiti ut prefatas personas pestiferas alios secum perdere molientes in potestatem seu carceres per vos archiepiscopos episcopos electos ac inquisitores predictos aut deputandos a nobis vel ad locum de quo vos vel ipsi mandabitis infra eorundem dominorum potestatum rectorum seu iudicum districtum ducant vel duci faciant sine mora ubi per viros catholicos a vobis archiepiscopis episcopis electis seu inquisitoribus aut deputandis personis huiusmodi vel vestrum aliquo deputatos, sub arcta et diligenti custodia ne fugiant ponendo ipsos etiam in compedibus et manibus ferreis teneantur, donec eorum negotium, per ecclesie iudicium terminetur et quod de heresi iudice ecclesiastico competenti qui fidem et communionem dicte sancte Romane ecclesie teneat, condemnentur prefati domini temporales sive rectores iudices vel eorum officiales seu nuntii sibi relictos recipiant indilate animaverisione debita puniendos verum ne in preiudicium et scandalum prefate fidei orthodoxe religionis Christiane pretextu ignorantie quenquam in hoc circumveniri aut versutos homines sub frivole excusacionis velamine in hac materia palliari contingat, et ut de convincendis seu cognoscendis hereticis receptato-

ribus defensoribus fautoribus credentibus et adherentibus necnon de heresi suspectis et aliis huiusmodi perversa doctrina quomodolibet maculatis plenior habeatur instructio tam ad Regnum Bohemie et convicinas illi quam alias quaslibet partes in quibus hec superstitiosa doctrina quomodolibet pululaverit(?) articulos infrascriptos sectam dictorum heresiarcharum concernentes pro directione dicte fidei decernimus transmittendos et etiam destinandos, super quibus vobis ac aliis omnibus et singulis archiepiscopis episcopis et electis ac commissariis et inquisitoribus in virtute sancte obedientie precipimus et mandamus ut quilibet eorum infra limites et loca sue iurisdictionis necnon Regno et Marchionatu et locis eis vicinis predictis etiam si loca ipsa extra iurisdictionem eandem, ultra duas dietas consistant circa extirpationem et correctionem errorum ac heresum et huiusmodi. Secte pestifere in favorem ipsius fidei orthodoxe diligenter invigilent, et omnes infamatos seu suspectos de tam pestifera labe sub confessati criminis excommunicationis, suspensionis interdicti aut alia formidabili pena canonica vel legali prout quando et queadmodum eis videatur expedire et facti requireret qualitas, ad singulos huiusmodi articulos per iuramentum corporaliter prestitum tactis sacrosanctis euangelii seu sanctorum reliquiis ymagine crucifixi secundum quorumdam locorum observantiam iuxta infrascripta interrogatoria ad quemlibet articulum convenientia respondere compellant. Nos enim contra omnes et singulos archiepiscopos et episcopos electos aut inquisitores qui super extirpando heretice pravitate fermento et expurgando suum territorium et districtum seu locum de talibus malis et sceleratis hominibus negligentes fuerint seu remissi usque ad privationem seu depositionem pontificalis dignitatis procedere intendimus et procedemus ac procedi faciemus, aliosque loco illorum substituemus qui possint et valeant hereticam confundere pravitate, et ad alias penas contra tales a iure inflictas et alias graviores si expediat infligendas, procedemusque et procedi faciemus iuxta iuris et facti exigentiam ac huiusmodi culpe et criminis feditatem tenores vero eorundem articulorum seu capitulorum de quibus supra fit mentio sequuntur per ordinem in hec verba. Et primo sequitur tenor articulorum Johannis Wickleff. Substantia panis materialis et similiter substantia vini materialis remanent in sacramento altaris. Accidentia panis non manet sine subiecto in eodem sacramento Christus non est in eodem sacramento idemptice et realiter in propria presentia corporali. Si episcopus vel sacerdos existat in mortali peccato non ordinat non consecrat, non conficit non baptizat. Non est fundamentum in euangelio quod Christus missam ordinaverit Deus debet obedire diabolo. Si homo debite fuerit contritus omnis confessio exterior est sibi superslua et inutilis. Si papa sit prescitus et malus et preconsequens membrum diaboli non habet potestatem super fideles ab aliquo sibi datam nisi forte a Cesare Post Urbanum VI non est aliquis recipiendus in papa sed vivendum est more grecorum sub legibus propriis contra scripturam sacram est quod viri ecclesiastici habeant possessiones. Nullus prelatus debet aliquem excommunicare nisi pruis

sciat ipsum excommunicatum a deo et qui sic excommunicat fit ex hoc hereticus vel excommunicatus. Prelatus excommunicans clericum, qui appellavit ad Regem vel ad consilium Regni eo ipso traditor est Regis et Regni. Illi qui dimittunt predicare sive verbum dei audire propter excommunicationem hominum sunt excommunicati et in die iudicii traditores Christi habebuntur. Licet alicui diacono vel presbitero predicare verbum dei absque auctoritate sedis apostolice sive episcopi catholici. Nullus est dominus civilis nullus est prelatus nullus est episcopus dum est in peccato mortali. Domini temporales possunt ad arbitrium suum auferre bona temporalia ab ecclesia possessionatis habitualiter delinquentibus idest ex habitu non solo actu delinquentibus. Populares possunt ad suum arbitrium dominos delinquentes corrigere. Decime sunt pure elimosine, et parrochiani possunt propter peccata suorum prelatorum ad libitum suum eas auferre. Spetiales orationes applicate uni persone per prelatos vel Religiosos non plus prosunt eidem quam generales ceteris paribus. Conferens elemosinam fratribus est excommunicatus eo facto. Si aliquis ingreditur religionem privatam qualemcunque tam possessionatorum quam mendicantium redditur ineptior et inabilior ad observantiam mandatorum dei Sancti instituentes religiones privatas sic instituendo peccaverunt. Religiosi viventes in religionibus privatis non sunt de religione Christiana fratres tenentur per labores manuum victum acquirere et non per mendicitatem prima pars est scandalosa et presumptuose asserta pro quanto sic generaliter et indistincte loquitur et secunda erronea pro quanto asserit mendicitatem fratribus non licere. Omnes sunt symoniaci qui obligant se orare pro aliis eis in temporalibus subvenientibus. Oratio presciti nulli valet. Omnia de necessitate absoluta eveniunt. Confirmatio iuvenum clericorum, ordinatio locorum consecratio reservantur papa et episcopis propter cupiditatem lucri temporalis et honoris. Universitates studia Collegia graduationes et magisteria in eisdem sunt vana gentilitate introducta, et tantum prosunt ecclesie sicut diabolus. Excommunicatio pape vel cuiuscunque prelati non est timenda, quia est censura antichristi, peccant fundantes claustra et ingredienti sunt viri diabolici. Ditare Clerum est contra regulam Christi Silvester papa et Constantinus Imperator errarunt ecclesiam dotando. Omnes de ordine mendicantium sunt heretici et dantes eis elemosinam sunt excommunicati Ingredientes religionem aut aliquem ordinem eo ipso inabiles sunt ad observandum divina precepta et perconsequens perveniendi ad Regnum celorum nisi apostataverint ab eisdem. Papa cum omnibus clericis suis possessionem habentibus sunt heretici eo quod possessiones habent et omnes consencientes eis scilicet domini seculares et laici ceteri Ecclesia Romana est sinagoga sathane, nec papa est immediatus et proximus vicarius Christi et apostolorum Decretales epistole sunt apocrife et seducunt a fide Christi et clerici sunt stulti qui student eas. Imperator et domini seculares sunt seducti a diabolo ut ecclesiam dotarent de bonis temporalibus. Electio pape a Cardinalibus per diabolum est introducta. Non est de necessitate salutis credere Romanam ecclesiam esse

supremam inter alias ecclesias. Error si per Romanam ecclesiam intelligatur universalis ecclesia aut Concilium generale aut pro quanto negaret primatum summi pontificis sit per alias ecclesias particulares. Fatuum est credere indulgentias pape et episcoporum iuramenta illicita sunt que fiunt ad roborandum humanos contractus et commercia civilia. Augustinus Benedictus et Bernhardus damnati sunt nisi penituerunt de hoc quod habuerunt possessiones et instituerunt et intraverunt religiones. Et sic a papa usque ad ultimum religiosum omnes sunt heretici. Omnes religiones sunt indifferenter introducte a diabolo. Tenor autem articulorum Johannis Huss sequitur et est talis Unica est sancta universalis ecclesia que est predestinatorum universitas et infra sequitur. Vniuersalis sancta ecclesia tantum est una sicut tantum est unus numerus omnium predestinatorum. Paulus nunquam fuit membrum diaboli licet fecerit quosdam actus actibus ecclesie malignantium consimiles. Presciti non sunt partes ecclesie cum nulla pars eius ab ea finaliter excidit eo quod predestinationis caritas que ipsam ligat non excidit. Que nature divinitas et humanitas sunt unus Christus Prestitus et si aliquando sit in gratia secundum presentem iustitiam, tamen nunquam est pars sancte ecclesie et predestinatus semper manet membrum ecclesie licet aliquando excidat a gratia ad ventitia sed non a gratia predestinationis sumendo ecclesiam pro convocatione predestinatorum sive sint in gratia sive non secundum presentem iustitiam, isto modo ecclesia est articulus fidei. Petrus non est nec fuit caput ecclesie sancte catholice. Sacerdotes quomodolibet criminose viventes sacerdotii polluunt potestatem. Et sic ut filii infideles sentiunt infideliter de Septem sacramentis ecclesie de clavibus officiis censuris cerimoniis et sacris rebus ecclesie, veneratione reliquiarum, indulgentiis et ordinibus. Papalis dignitas a Cesare inolevit et pape prefectio et institutio a Cesaris potentia emanavit. Nullus sine revelatione assereret rationabiliter de se vel de alio quod esset caput ecclesie particularis sancte nec Romanus pontifex caput Romane ecclesie. Non oportet credere quod iste quicumque est Romanus pontifex sit caput cuiuscunque particularis ecclesie sancte nisi deus eum predestinaverit. Nemo gerit vicem Christi vel Petri nisi sequatur eum in moribus cum nulla alia sequela sit pertinentior nec aliter recipiat a deo procuratoriam potestatem quia ad illud officium vicariatus requiritur et morum conformitas et instituentis auctoritas. Papa non est manifestus et verus successor principis apostolorum Petri si vivit moribus contrariis Petro et si querit avaritiam tunc est vicarius Iude Scharioth et pari evidentia cardinales non sunt veri et manifesti successores collegii aliorum apostolorum Christi nisi vixerint more apostolorum servantes mandata et consilia domini nostri Jhesu Christi. Doctores ponentes quod aliquis per censuram ecclesiasticam emendandus si corrigi noluerit seculari inditio est tradendus pro certo sequuntur in hoc pontifices scribas et phariseos, qui Christum non volentem eis obedire in omnibus dicentes nobis non licet interficere quenquam ipsum seculari iudicio tradiderunt, et quod tales sunt homicide graviores quam Pilatus.

Obedientia ecclesiastica est obedientia secundum adinventionem sacerdotum ecclesie preter expressam auctoritatem scripture. Divisio immediata humanorum operum est, quod sunt vel virtuosa vel vitiosa quia si homo est vitiosus et agit quicquam tunc agit vitiose, et si est virtuosus et agit quicquam, agit virtuose, quia sicut vitium quod crimen dicitur seu mortale peccatum inficit universaliter actus hominis vitiosi sic virtus vivificat omnes actus hominis virtuosi. Sacerdos Christi vivens secundum legem eius habens scripture notitiam et affectum ad edificandum populum, debet predicare non obstante pretensa excommunicatione. Et infra quod si papa vel aliquis prepositus mandat sacerdoti sic disposito non predicare non debet subditus obedire. Quilibet predicantis officium de mandato accipit qui ad sacerdotum accedit et illud mandatum debet exequi pretensa excommunicatione non obstante. Per censuras ecclesiasticas excommunicationis suspensionis et interdicti, ad sui exaltationem Clerus populum laicalem sibi suppeditat avaritiam multiplicat malitiam protegit et viam preparat antichristo. Signum autem evidens est quod ab antichristo tales procedunt censure quas vocant in suis processibus fulminationes, quibus Clerus principalissime procedit contra illos qui denudant nequitiam antichristi qui Clerum pro se maxime usurpavit. Si papa est malus et presertim si est prestitus tunc ut Iudas apostolos, est diabolus fur et filius perditionis, et non est caput sancte militantis ecclesie cum nec sit membrum eius gratia predestinationis est vinculum quo corpus ecclesie et quodlibet eius membrum iungitur Christo capiti insolubiliter. Papa vel prelatus malus et prescitus est equivoce pastor et vere fur et latro. Papa non debet dici sanctissimus etiam secundum officium quia alias Rex deberet dici etiam sanctissimus secundum officium, et tortores et precones dicerentur sancti ymmo etiam diabolus deberet vocari sanctus cum sit officarius dei. Si papa vivit Christo contrarie etiam si ascenderet per ritam et legitimam electionem secundum constitutionem humanam vulgatam, tamen aliunde ascenderet quam per Christum dato etiam quod intraret per electionem a deo principaliter factam, nam Iudas Scarioth rite et legitime est electus a deo Christo Jhesu ad episcopatum et tamen ascendit aliunde in ovile ovium. Condemnatio quadragintaquinque articulorum Johannis Wickleff per doctores facta est irrationabilis et iniqua et male facta et ficta est causa per eos allegata videlicet quod nullus ex eis est catholicus sed quilibet eorum aut est hereticus aut erroneus aut scandalosus. Non eo ipso quo electores vel maior pars eorum consenserit, viva voce secundum ritum hominum in personam aliquam eo ipso illa persona legitime est electa vel quod eo ipso est verus et manifestus successor vel vicarius Petri Apostoli vel alterius Apostoli, in officio ecclesiastico unde sive electores bene vel male elegerint operibus electi debemus credere nam eo ipso quo quis copiosius operatur meritorie ad profectum ecclesie habet adeo ad hoc copiosius potestate. Non est scintilla apparentie quod oporteat esse unum caput in spiritualibus regens ecclesiam quod semper cum ipsam militante ecclesia conversetur. Christus sine talibus monstruosis capitibus per suos veraces

discipulos sparsos per orbem terrarum melius suam ecclesiam regularret Apostoli, et fideles sacerdotes domini strennue in necessariis ad salutem regularunt ecclesiam, antequam papa officium fuerit introductum sic facerent deficiente per summe possibile papa usque ad diem iudicii. Nullus est dominus civilis nullus est prelatus, nullus est episcopus dum est in peccato mortali. Super premissis autem articulis quilibet de eis suspectus seu in eorum assertione deprehensus iuxta modum interrogetur, infrascriptum. In primis utrum cognoverit Johannem Wickleff de Anglia Johannem Huss de Bohemia et Jeronimum de Praga seu aliquem eorum et unde habuerit eorum notitiam et utrum cum eis vel eorum aliquo habuerit dum viverent conversationem vel amicitiam.

Item utrum sciens ipsos seu aliquem eorum excommunicatos scienter participaverit cum illis reputans et dicens talem participationem non esse peccatum. Item utrum post mortem eorum pro eisdem seu altero eorum oraverit et publice vel occulte opera pietatis exercuerit asserens eos fore beatos et salvatos. Item utrum eos vel aliquem ipsorum sanctos reputaverit et dixerit et eis venerationes velut sanctis exhibuerit. Item utrum credat teneat et asserat, quod quodlibet Consilium generale et etiam Constantiensem universalem ecclesiam representet. Item utrum credat quod illud quod sacrum Concilium Constantiense universalem ecclesiam representans approbavit et approbat in favorem fidei et ad salutem animarum, quod hoc est ab universis Christifidelibus approbandum et tenendum, et quod condemnavit et condemnat esse fidei vel bonis moribus contrarium hoc ab eisdem esse pro condemnato credendum tenendum et asserendum. Item utrum credat quod condemnationes Johannis Wickleff et Johannis Huss et Jeronimi de Praga facte de personis eorum libris et doctrinis per sacrum generale Concilium Constantiense sint rite et iuste facte et a quolibet catholico pro talibus tenende et asserende. Item utrum credat teneat et asserat Johannem Wickleff de Anglia, Johannem Huss de Bohemia et Jeronimum de Praga fuisse hereticos et pro hereticis nominandos et predicandos et libros ac doctrinas eorum fuisse et esse perversos propter quos et quas et eorum pertinacias per sacrum Concilium Constantiense pro hereticis sunt condemnati. Item utrum habeat in sua potestate aliquos tractatus opuscula epistolas vel quecunque alia scripta in quocunque ydiomate per Johannem Wickleff, Johannem Huss et Jeronimum hereticos seu eorum pseudo discipulos et sequaces editos vel translatos edita vel translata quod illos vel illa ordinario loci vel eius commissario seu Inquisitori sub iuramento presentet. Quod si apud se scripta huiusmodi habere non cognoverit sed alibi quod iuret illa circa suum ordinarium vel alios supradictos infra certum terminum sibi prefigendum deponere. Item utrum sciat aliquem vel aliquos habentes prefatorum tractatus opuscula epistolas vel quecunque alia scripta in quocunque ydiomate composita sive translata quod illum vel illos detegat vel manifestet pro purificatione fidei et executione iustitie. Item spetialiter litteratus interrogetur an credat sententiam sacri Constantiensis Concilii super Quadragintaquinque Johannis

Wickleff et Triginta Johannis Huss articulis superius descriptis latam fore veram et catholicam scilicet quod supradicti Qudragintaquinque articuli Johannis Wickleff et Triginta Johannis Huss non sunt catholici sed quidam ex eis sunt notorie heretici quidam erronei alii blasphemii alii scandalosi alii temerarii et seditiosi, alii piarum aurium offensivi. Item utrum credat et asserat quod in nullo casu sit licitum iurare. Item utrum credat quod ad mandatum iudicis iuramentum de veritate dicenda vel quolibet aliud ad causam oportunum etiam pro purificatione infamie faciendum sit licitum. Item utrum credat quod periurium scienter commissum ex quacunque causa vel occasione sive pro conservatione vite corporalis proprie vel alterius etiam in favorem fidei sit mortale peccatum. Item utrum deliberato animo contempnens ritus ecclesie et ceremonias exorcismi et cathecismi et aque baptismatis consecrate peccet mortaliter. Item utrum credat quod post consecrationem sacerdotis in sacramento altaris sub velamento spetierum panis et vini non sit panis materialis et vinum materiale sed idem per omnia Christus qui fuit in cruce passus et sedens ad dexteram patris. Item utrum credat quod facta consecratione per sacerdotem sub sola spetie panis tantum et preter spetiem vini sit vera caro Christi et sanguis et anima et deitas et sic totus Christus. Et similiter sub spetie vini sine spetie panis sit vera caro Christi et verus sanguis et anima et deitas, et sic totus Christus ac idem corpus absolute, et sub una qualibet illarum spetierum singulariter. Item utrum credat quod consuetudo comunicandi personas laicales sub spetie panis tantum ab ecclesia universalis observata et per sacrum Concilium Constantiense approbata sit servanda, sic quod non liceat eam reprobare aut sine ecclesie auctoritate pro libito immutare, et quod dicentes pertinaciter oppositum premissorum tanquam heretici vel sapientes heresim sint arcendi et puniendi. Item utrum credat quod contempnentes susceptionem sacramentorum confirmationis vel extreme unctionis aut solennizationem matrimonii peccent mortaliter. Item utrum credat quod Christianus ultra contritionem cordis habita copia sacerdotis ydonei soli sacerdoti de necessitate salutis confiteri teneatur, et non laico seu laicis quantuncunque bonis et devotis. Item utrum credat quod sacerdos in casibus sibi permissis possit peccatorem confesum et contrum a peccatis absolvere et sibi penitentiam iniungere. Item utrum credat quod malus sacerdos cum debita materia et forma et cum intentione faciendi quod facit ecclesia vere conficiat, vere absolvat, vere baptizet et vere conferat alia sacramenta. Item utrum credat quod beatus Petrus fuerit vicarius Christi habens potestatem ligandi et solvendi super terram. Item utrum credat quod papa canonice electus qui pro tempore fuerit eius nomine proprio expresso sit successor beati Petri habens auctoritatem supremam in ecclesia dei. Item utrum credat auctoritatem iurisdictionis pape Archiepiscoporum et Episcoporum in solvendo et ligando esse maiorem auctoritate simplicis sacerdotis etiam si curam animarum habeat. Item utrum credat quod papa omnibus Christianis vere contritis, et confessis ex causa pia et iusta possit concedere indul-

gentias in remissionem peccatorum maxime pia loca visitantibus et ipsis manus suas porrigentibus adiutrices et utrum credat quod ex tali concessione visitantes ecclesias ipsas et manus adiutrices eis porrigentes huiusmodi indulgentias consequi possint. Item utrum credat, quod singuli Episcopi suis subditis secundum limitationem sacrorum canonum huiusmodi indulgentias concedere possint. Item utrum credat et asserat licitum esse sanctorum reliquias et ymagines a Christifidelibus venerari. Item utrum credat religiones ab ecclesia approbatas a sanctis patribus rite et rationabiliter introductas. Item utrum credat quod papa vel alius Prelatus propriis nominibus pape pro tempore expressis vel ipsorum vicarii possint suum subditum ecclesiasticum sive secularem propter inobedientiam sive contumaciam excommunicare. Ita quod talis pro excommunicato sit habendus. Item utrum credat, quod inobedientia sive contumacia excommunicatorum crescente Prelati vel eorum vicarii in spiritualibus habeant potestatem aggravandi et reaggravandi, interdictum ponendi, et brachium seculare invocandi et quod illis censuris per inferiores sit obediendum. Item utrum credat quod papa vel alii prelati et eorum vicarii in spiritualibus habeant potestatem, sacerdotes et laicos inobedientes vel contumaces excommunicandi vel officio beneficio, ingressu ecclesie et administratione ecclesiasticorum sacramentorum suspendi. Item utrum credat, quod liceat personis ecclesiasticis absque peccato habere possessiones et bona temporalia. Item utrum credat quod laicis ipsa ab eis auferre potestate propria non liceat ymmo quod sic auferentes tollentes et invadentes bona ipsa ecclesiastica sint tanquam sacrilegi puniendi etiam si male viverent persone ecclesiastice bona huiusmodi possidentes. Item utrum credat quod huiusmodi oblatio et invasio cuicumque sacerdoti etiam male viventi temere vel violenter facta vel illata inducat sacrilegium. Item utrum credat quod liceat laicis utriusque sexus viris scilicet et mulieribus, libere predicare verbum dei. Item utrum credat quod singulis sacerdotibus libere liceat predicare verbum dei ubicunque, quodocunque et quibuscunque maluerint etiam si non sunt missi. Item utrum credat, quod omnia peccata mortalia et spetialiter manifesta sint publice corrigenda et extirpanda. Volumus insuper ac statuimus et decernimus quod siquis per secretam informationem per vos recipiendam vel alias repertus fuerit infamatus seu suspectus de quacunque spetie heresis pestifere secte uel doctrine pestilentium Johannis Wickleff, Johannis Huss et Jeronimi de Praga heresiarcharum predictorum aut de favendo receptando defendendo prefatos damnatos homines dum viverent in humanis vel ipsorum perfidos sequaces et pseudo discipulos aut ipsorum erroribus credendo pro ipsis defunctis vel aliquo ipsorum post obitum orando vel inter catholicos nominando et defendendo vel ipsos ut sanctos colendo predicando vel adorando vel abias circa eos suspecte agendo citetur per vos vel alterum vestrum personaliter coram vobis seu altero nostrum compariturus, semotis procuratore et avvocato responsurus medio iuramento per ipsum sic ut predictum est corporaliter prestito, de plena et vera veritate dicenda super

supradictis articulis seu ipsorum singulis vel aliis oportunis secundum exigentiam casus et occurrentiam circumstantiarum, ad arbitrium vestrum et prout vobis seu alteri vostrum, videbitur expedire vel alias contra eosdem et ipsorum singulos prout presentibus exprimitur vel alias canonice procedatis necnon presentes litteras exclusis articulis et interrogatoriis superius positis atque omisis in civitatibus diocesibus Terris et locis aliis ubi tute fieri poterint auctoritate nostra solemniter publicetis et publicari faciatis, ac omnes et singulos hereticos huiusmodi necnon sectatores ipsorum heresum et errorum utriusque sexus tenentes et etiam defendentes eosdem aut hereticis ipsis quomodolibet publice vel occulte in divinis vel alias participantes etiam si Patriarchali Archiepiscopali, Episcopali Regali Reginali Ducali aut alia quavis ecclesiastica seu mundana prefulgeant dignitate, necnon advocatos et procuratores quoslibet qui hereticos huiusmodi aut eorum credentes sequaces fautores defensores et receptatores super crimine heresis aut credulitatis sequele fautorie defensionis et receptationis huiusmodi defenderint excommunicatos singulis diebus dominicis et festivis in presentia populi nuntietis et per alios nuntiare faciatis. Et nichilominus contra eosdem omnes et singulos utriusque sexus huiusmodi errores tenentes approbantes defendentes dogmatizantes ac fautores, et receptatores et defensores eorundem exemptos et non exemptos, et quelibet ipsorum cuiuscunque dignitatis status preeminentie gradus ordinis vel conditionis ut preferatur existant, auctoritate nostra diligenter inquirere studeatis, et eos quos per inquisitionem huiusmodi diffamatos vel per confessiones eorum seu per facti evidentiam vel alias huiusmodi heresis et erroris labe respersos reppereritis auctoritate predicta etiam per excommunicationis suspensionis et interdicti necnon privationis dignitatum personatum et officiorum aliorumque beneficiorum ecclesiasticorum ac feudorum que a quibuscunque ecclesiis Monasteriis et aliis locis ecclesiasticis obtinent ac etiam honorum et dignitatum secularum et graduum scientiarum quarumcunque facultatum et per alias penas sententias et censuras ecclesiasticas ac vias et modos quos ad hoc expedire seu oportunos esse videritis etiam per captiones et incarcerationes personarum et alias penas corporales, quibus heretici puniuntur seu puniri iubentur aut solent iuxta canonicas sanctiones similiter et clericos ipsos et ecclesiasticas personas usque ad degradationem inclusive si eorum culpa ac pertinacia vel rebellio id exigat aut requirat corrigatis et puniatis ac diligenter corrigi et puniri faciatis necnon contra eosdem ipsorumque laicorum bona secundum canonicas et legales sanctiones contra hereticos et eorum sequaces editas quibus eosdem sectatores sive sequaces subiacere decrevimus animose consurgatis iuxta modum et formam supradictas et qui de premissis heresibus vel articulis vel aliquo premissorum infamati fuerint ad arbitrium vestrum se purgare teneantur Alii vero qui per testes seu propriam confessionem vel alias legitimas probationes convicti fuerint de predictis heresibus vel articulis vel aliquo premissorum eosdem articulos et errores solenniter et publice revocare abiurare, penitentiam condignam

etiam ad immurationem si delictum exegerit subire cogantur, necnon quod errores et hereses huiusmodi cuiuscunque generis seu spetiei censeantur decetero verbo nutu vel facto non fovebunt seu alios ad credendum illis verbo vel facto publice vel occulte directe vel indirecte aut alias quovis modo inducent sufficientem et ydoneam cautionem prestare teneantur. Quod siforsan eosdem articulos et errores solenniter et publice revocare et abiurare et penitentiam condignam etiam ad immurationem perpetuam vel temporalem iuxta vestre discretionis arbitrium sine dilatione subire ac sufficientem cautionem quod errores et hereses ipsas decetero non tenebunt nec fovebunt, nec alios ad credendum illis verbo vel facto publice vel occulte directe vel indirecte, aut quovis quesito colore inducent prestare seu aliquod premissorum facere noluerint extunc contra ipsos iuxta qualitatem errorum et delictorum suorum etiam si expediat tanquam contra hereticos et heretica labe respersos auctoritate nostra iuxta canonicas et legales sanctiones summarie et simpliciter ac de plano sine strepitu et figura iudicii etiam ex officio appellationem seu appellationibus quibuscunque cessantibus procedatis, ac ipsos iuxta easdem canonicas traditiones puniatis etiam si opus fuerit Curie seculari relinquendo, Contradictores per censuram ecclesiasticam appellatione postposita compescendo, Invocato ad hoc si opus fuerit auxilio brachii secularis. Non obstantibus tam felicis recordationis Bonifacii pape VIII predecessoris nostri, qua cavetur ne quis extra civitatem et diocesem, suam nisi in certis exceptis casibus et in illis ultra unam dietam a fine sue diocesis ad iudicium evocetur. Seu ne iudices a sede apostolica deputati extra civitatem et diocesem in quibus deputati fuerint contra quoscunque procedere sive alii vel alii vices suas committere aut aliquos ultra unam dietam a fine diocesis eorumdem trahere presumant et de duabus dietis in Concilio generali quam aliis quibuscunque Constitutionibus Romanum pontificum tam de iudicibus delegatis quam personis ultra certum numerum ad iudicium non vocandis aut aliis editis que possent in hac parte vestre iurisdictioni aut potestati eiusque libero exercitio quomodolibet obviare. Seu si aliquibus communiter vel divisim ab eadem sit sede indultum quod interdicti suspendi vel excommunicari seu ultra vel extra certa loca ad iudicium evocari non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto huiusmodi et eorum personis locis ordinibus et nominibus propriis mentionem et qualibet alia dicte sedis indulgentia generali vel speciali cuiuscunque tenoris existat per quam presentibus non expressam vel totaliter non insertam vestre iurisdictionis explicatio in hac parte valeat quomodolibet impediri et de qua cuiusque toto tenore de verbo ad verbum in nostris litteris habenda sit mentio spetialis. Datum Constantie VIII Kalendiis Martii Pontificatus nostri Anno Primo.

**DIE KIRCHLICHE GESETZGEBUNG GEGEN DIE IRRLEHRER
UND DIE TÄTIGKEIT DER INQUISITION IM LICHT E DER BULLE MARTINS V.
VOM 22. FEBRUAR 1418**

ZUSAMMENFASSUNG

Im Lichte der Bulle Martins V. vom 22. Februar 1418, die die Ansichten von John Wyclif, Johannes Hus und Hieronymus von Prag verurteilte und die Bekämpfung ihrer Anhänger empfahl, war die kirchliche Gesetzgebung gegen die Häretiker auf eine effektive Abschreckung potentieller Enthusiasten der Irrlehre vorbereitet. Große Verdienste für diese Art von Gesetzgebung hatte das in den Jahren 1414-1418 stattfindende Konstanzer Konzil. Die dort gefaßten Beschlüsse über die Häresie und die Häretiker, die dann den Erzbischöfen von Gnesen, Salzburg und Prag zur Durchsetzung übergeben wurden, hemmten die Ausbreitung der Wyclifiten und der Hussiten ganz beträchtlich.

Wir können davon ausgehen, daß sich die polnische Gesellschaft des 15. Jahrhunderts durchaus über die strengen Strafen im klaren war, die auf Irrlehren im Glauben standen. Mit dem zu diesem Zweck geschaffenen und mit den Verordnungen der Synoden gegen die Irrlehrer ausgerüsteten Inquisitionsapparat und dem ihn unterstützenden „weltlichen Arm“ (*bracchium seculare*), der alle angezeigten Personen vor kirchliche Gerichte brachte und auch die Strafen gegen die Irrlehrer vollzog, konnte die Reinheit des Glaubens wirksam verteidigt werden. Die Furcht vor der kirchlichen Inquisition und ihrer Prozedur war stark verbreitet, aber wir können davon ausgehen, daß die von den kirchlichen Predigern noch angestachelte Furcht vor der Irrlehre, insbesondere vor dem Hussitismus und den Hussiten, weitaus stärker war. Ein weiterer wichtiger Faktor, der die Ausbreitung der Häresie hemmte, war, daß es in Polen im 15. Jahrhundert an sozialen, wirtschaftlichen und religiösen Bedingungen mangelte, die eine weitere Entwicklung der Doktrinen von John Wyclif und Johannes Hus ermöglicht hätten.

Aus dem Polnischen übersetzt von Herbert Ulrich